

ב ש ל ח

י"ז. ויהי בשלח: ראוי היה לסמוך את הפרשה הזאת לפסוק, ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם (לעיל י"ב, נ"א), והפסיק באמצע בשתי הפרשות "קדש לי", והיה כי יביאך, שהן הפרשיות של תפילין (צ"ה).

ולא נחם: ה"ר של "ולא" — נוספת (ח, א.ב.).

כי קרוב הוא: בכל מקום קירבת הדרך היא סבה ללכת בה, ולא סבת המניעה מללכת בה, ולכן יש לפרש "כי" — אף על פי, כמו (תהלים מ"א, ה') רפאה נפשי כי חטאתי לך (מ"ב ע"פ א"ע).

פן ינחם: כדי שלא ינחם, כמו: פן ישלח ידו ולקח (בראשית ג', כ"ב) כדי שלא ישלח ידו (בחי').

פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבנו מצרימה: ואף על פי שראו מלחמה בדרך המדבר, והיא מלחמת עמלק, לא היתה מלחמת עמלק ראויה שישובו בעבורה למצרים, כי הם לא עברו דרך ארצם, אלא עמלק בא ממרחק ונלחם בהם בשנאתו אותם, ואם ירצו לשוב מצרימה לא יועיל, כי ילחם בהם בדרך (על פי הרמב"ן).

י"ז—י"ח. את העם... פן ינחם העם... ויפכ אלהים את העם... כשהיו ישראל במצרים קראם עמי: (שמות ה', א') שלח את עמי (שמות, י"ד) אם מאן אתה לשלוח את עמי, וכאן קורא אותם "העם", בשביל הערב רב שנדבקו בהם ונתערבו בהם (על פי הזהר).

את העם: זהו הערב רב. וחמשים עלו בני ישראל: בני ישראל היו מוכנים למלחמה או למות במדבר ולא לשוב למצרים (צ"ה).

וחמשים: כמו (בראשית מ"א) וחמש את ארץ מצרים, שהיו עמהם מזונות כדי להספיק לדרך רחוקה, שהרי גונו הודש אחד במזון שעמהם שלא שאלו מזון עד ט"ו באייר (שמות ט"ז, א') (ב"ש).

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים: אף על פי שהיו מזוינים, הוצרך להסב את העם דרך המדבר ים סוף, כי לא היה להם אומץ לב להלחם במצרים ולהמלט. מפני שלא נסו בזה (על פי ט.).

י"ט. ויקח משה את עצמות יוסף עמו: זה היה לו לכתוב במסע הראשון שנסעו מרעמסס, ולמה כתבו ביום השני? ויש לומר לפי שביום הראשון לקחו ביחד עצמות כל השבטים, וכשחנו בסוכות הבדילום כל אחד ואחד לבד ולקח משה עצמות יוסף עמו; ויקח משה את עצמות יוסף עמו: הוא היה הראשון שירד לגלות (זהר).

כ"א. ללכת יומם ולילה: מרוב חפצם ווריוזותם לקבל את התורה על יד הר סיני היו הולכים ביום ובלילה (על פי בחיי ומ"ב), וכדי שיחשבו שהם בורחים (ע. ובחיי); ללכת יומם ולילה: פעם ביום ופעם בלילה (יש"ד); ללכת יומם ולילה: חוזר לעמוד הענן ועמוד האש, שהם ילכו לפני העם יומם ולילה, היינו יומם עמוד הענן ולילה עמוד האש, וזהו שבאר בפסוק הבא (אב.).

כ"ב. יומם: מלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ, כי יום ימצא בתורה נביאים וכתובים והוא לילה, כי כתוב (במדבר ח', י"ז) ביום הכותי כל בכור, והיה זה לילה, וכתוב (מלכים ב' ז', ט') היום הזה יום בשרה הוא, והוא היה לילה, כי שם כתוב: וחכינו עד אור הבוקר, וכתוב (תהלים פ"ח, ב') יום צעקתי בלילה נגדך (א"ע).

פ ר ק י ד

ב. וישבו: אין אני רוצה שיהזיקום מצרים בדאים שקבעו להם זמן שלשת ימים נלך במדבר (ח.).

נבחו: באה זו המלה בחירק, כמו (ש"ב א', י') אחרי נפלו, ורבים ככה (א"ע).

ג. ואמר פרעה: אין פירושו כדי שיאמר פרעה, אלא הוא ספור דברים והודעה מפי ה' למשה, כי פרעה יאמר כן ויגלה קלונו לעין כל (יש"ד).

ד. וירעו מצרים: הנשאים וגם הנטבעים לפני מותם כי אני ה' (א"ע).

ה. ויהפך לבב פרעה: לשון צער, כמו (איכה א', כ') נהפך לבי בקרבי (ח. ומ"ב).

ז. ויקח שש מאות רכב בחור: אמר ר' יוסי כנגד מספר בני ישראל, שכחוב כשש מאות אלף רגלי (זהר). בחור: נבחר, ובא בלשון יחיד, כי כל רכב ורכב שבמנין זה היה נבחר (יש"ד).

וכל רכב מצרים: שהיו כמה רכב שלא היו שייכים למלוכה, אלא לאנשי מצרים, ובשעה זו לקח את כלם, וכאשר שלא היו קבועים מכבר ביד המלכות, הוצרך עכשו למנות עליהם שלישים, וזהו שאומר: ושלשם על כלו (נצ"ב).

ושלשם: משנה למלך נקרא אותו שהוא אחריו במעלה שניה, ואשר הוא במעלה השלישית יקרא שלישי (על פי א"ע); ושלשם: צריך היה לנקד שלישים, כמו גזיר — גזירים, ולכן, כנראה, אמרו חז"ל, שפרעה הוציא שלשה מצרים על כל אחד מישראל, ויהיה לדעתם שם שלישים כאן כמו (משלי כ"ב, כ') הלא כתבתי לך שלישים, שתרגומו: תלת זמנין (שלש פעמים), והמלים, על כלו מוסבות על ישראל הנזכר למעלה (על פי כו"ק). ושלשם על כלו: על כל עמו וחילו הפקיד שלישים מלומדי מלחמה, כי כל תוקף הצבא תלוי בשר הצבא, בחכמתו (ע' עיין שו"ע י"ד הלכות עברים סימן רס"ו הלכות ג', ד', ה').

ותחבולותיו (על פי ט.ו.). רש"י: כשר שבמצרים הרוג: במלחמה (מסכת סופרים).
ט. וירדפו מצרים: היינו המון מצרים. אחריהם: אחרי פרעה וחילו:
וישיגו: המון מצרים; אותם: את כל סוס רכב פרעה ופרשיו (הוציא) ופרשיו:
רוכבי הסוסים, וחילו: הרגליים (א"ע).
י. ופרעה הקריב: מחנהו (א"ע).

ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם: כאשר פרעה קרב אל ישראל, ראו בני ישראל שבא פרעה עם שש מאות רכב, ולא הבינו מהי כוונתו כי למלחמה היה המחנה קטן מאד, אבל כאשר נשאו את עיניהם לראות היטב, וראו כל מצרים נוסע אחריהם אז נתברר להם שבא להלחם בהם — וייראו מאד (יש"ר).

ופרעה הקריב: הקריב את ישראל לאביהם שבשמים (מ"ב על פי הזהר).
וייראו מאד: שהיתה אימתם עליהם מפני השעבוד הארוך (ב"ש). ויצעקו בני ישראל אל ה': הטובים שבהם' (ומב"ו).

י"א. ויאמרו אל משה: אלה אשר מרו בדברו (ומב"ו) המבלי אין: כפל לשון (ושב"ם). מצאנו בלשון הקודש מלות שהן מענין אחד שניהם נחב"ים והאחד יספיק, והנה זאת: המבלי אין קברים, כמו (במדבר י"ב, ב') הרק אך במשה (א"ע).

להוציאנו: קמץ גדול במקום צירי (כו"ק) כמו (ישעיהו מ"ז, ו') רואני (א"ע).

י"ב. הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים: איננו מפורש בכתוב, רק ידענו כי כן היה, כי איך יאמרו לו בפניו דבר שלא היה (א"ע).

י"ג. את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום: כי אתם לא תעשו מלחמה רק תראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום. יש לתמוה, איך יירא מתנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם, ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם, התשובה — כי המצרים היו אדונים לישראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו, והיו ישראל נרדפים ואינם מלומדים מלחמה — הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל — וה' לבדו שהוא עושה גדולות, ולו נתכנו עלילות, סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים כי אין בהם כח להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות והיתה להם נפש גבוהה (א"ע).

כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם: מה שראיתם את מצרים היום הוא כדי שלא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (על פי אוה"ו).
י"ד. ואתם תחרשון: והוא מלשון: מי יחן חרש תחרשון ותהי לכם להכמה

(איוב י"ג) (א.ב.).

ט"ו. דבר אל בני ישראל ויטעו: ובזכות הנוסעים הראשונים ינצלו כולם (צ"ה).

ט"ז. הרם את מטך: וסלקו מידך: ונטה ידך: ולכן כתוב (פסוק כ"ז) זיט משה את ידו על הים (ח. בחיי) הרם את מטך: לפעמים נקרא זה המטה — מטה אלקים, ולפעמים — מטה של משה, והכל אחד (על פי הזהר).

י"ז. ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה: בחמלת ה' עליהם נתכון להודיע זאת קודם כדי שלא יפחדו בראותם כי הים נשאר חלוק לפני המצרים כשם שהיה חלוק לפניהם, ויאמרו בלבם הנה הם עולים אחרינו, ויראו מאד, מפני זה הודיעם כי הוא פורש רשת לרגלי המצרים (על פי אה"ח). י"ח. וידעו מצרים: הנשארים (א"ט).

וידעו מצרים: התגלות כבוד ה' בהשמדת מצרים צריכה לשמש אזהרה למצרים ולכל אלה אשר שמים את מבטחם בכח צבאי ורואים את גדולת העמים רק בכח הצבאי, מבלי לבססו על בסיס מוסרי (ה).

י"ט. ויטע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, ויטע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: מלאך האלקים זהו השר הגדול ההולך בענן, וכאשר נסע זה המלאך ההולך לפני מחנה ישראל והלך מאחריהם, נסע עמוד הענן עמו (א"ו).

כ"ב. ויבאו בני ישראל בתוך הים כיבשה: בתוך הים — בתוך המקום שהיה שם ים (א"ט) ויבאו בני ישראל בתוך הים כיבשה: לא שעברו בני ישראל את הים ברחבו, כי ידוע שאין הים מפסיק בין ארץ מצרים לארץ כנען, ולא היה צורך שיכנסו בו אלא רק כדי שיכנס פרעה אחריהם ויטבע, ונכנסו בו בחצי עגול, שהרי ממדבר איתם נכנסו לים ולמדבר איתם חזרו (ח. על פי תוספות ערכין ט"ו ע"א ד"ה כשם שאנו עולין).

כ"ח. לא נשאר בהם עד אחד: אפילו אחד לא נמלט (א"ט) לא נשאר בהם עד אחד: אבל אחד נשאר, והוא פרעה, ומה שכתוב בספר תהלים (ק"ה, י"א) אחד מהם לא נותר, היינו מכל עמו (רבותינו בעלי התוספות).

ל. ויושע ה' ביום ההוא: עתה היו ישראל נושעים מיד מצרים, כי עד עתה היה עליהם פחד המלך (א"ט). וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל אשר על שפת הים את המצרים מתים וטבועים בים (רשב"ט). ל"א. את היר הגדלה: כי קריעת ים סוף היתה הגדולה מכל המכות והתחילו המכות במים וסיימו במים (על פי אב). ויראו העם: אפילו הערב רב. (צ"ה).

ויאמינו בה': שאף במדבר לא ימותו מרעב (רשב"ט). אמונה במישהו —

היא אמונה בקיום הדבר שיאמר ויבטיח, אמונה למישהו — היא אמונה באמיתות הדבר שיספר (אב.).

פ ר ק ט ו

א. אז ישיר משה: אחרי שראה משה שתי תשועות שבאו לישראל, תשועת הגוף שהצילם מיד אויביהם, ותשועת הנפש, שהאמינו בה' — אז ישיר משה (צ"ה). אז ישיר משה ובני ישראל: מלמד ששרתה רוח הקדש על כל הקהל כולו, והשכילו כולם לשודר את השירה הזאת, כי חבור השירה הזאת היה באותה שעה, ולא יכול היה משה לחברה וללמד את בני ישראל (יש"ר). אז ישיר משה: במכילתא אמרו — יש „אז“ לשעבר ויש „אז“ לעתיד לבא; (בראשית ד', כ"ו) אז הוחל לקרא בשם ה' (שמות ד', כ"ו) אז אמרה חתן דמים למולות, אז ישיר משה, (יהושע י', י"ב) אז ידבר יהושע — הרי אלה לשעבר; (ישעיהו ס', ה') אז תראי ונהרת, (תהלים ככ"ו, ב') אז ימלא שחוק פיננו... אז יאמרו בגויים — הרי אלה לעתיד (אב.) ויאמרו לאמר: הם ענו על כל פסוק ופסוק של השירה — „אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים“ (אב.).

ב. עזי וזמרת יה: העוז שראיתי הפעם הוא עוז ה', כי אין בנביאים מי שיעשה נוראות כאלו, וגם הזמר שאני מזמר עתה הוא זמרת ה', כי אין בטבע עם אחר שיזמרו אנשים ונשים וטף וזקנים בסגנון אחד (יש"ר); עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: ובישעיהו (י"ב, ב') עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה, זה אלי: אף על פי שאין אדם רואה דבר אומר עליו זה, כמו (שמות ל"ב, כ"ג) כי זה משה האיש (ח.).

ג. איש מלחמה: תרגם אונקלוס: ה' מרי נצחון — קרביא: הוא מפרש מלחמה נצחון במלחמה, ומצאנוהו במוכן זה (קהלת ט') לא לגבורים המלחמה (כ"ק).

ו. ימיניך: כתך וגבורתך, לפי שהכת הוא בימין (כ"ק) ימיניך ה' נאדרי בכח ימיניך ה' תרעץ אויב; ימיניך ה' נאדרת בכח, היא תרעץ אויב (רשב"ם וא"ע); ימיניך ה' היא נאדרת בכח להשפיל כל גאה ורם, וימיניך ה' תרעץ אויב, והזכיר „ימין“ בלשון זכר ונקבה (רמב"ן) נאדרי בכח: מפורסם בכח, כמו (תהלים ח', ב') מה אדיר שמך בכל הארץ — איך נתפרסם שמך בכל הארץ (יש"ו).

ז. קמויך: כי הנוגע בישראל כנוגע כביכול בבבת עינו (מ"ב על פי בחי').

יאכלמו: ה"ר, נוספת, וכן תבלעמו, תורישמו (כ"ק).

ח. בלב ים: באמצע הים (אב. על פי א"ע).

י"ג. עם זו: כל מקום שנאמר בו "זו" הרי הוא במקום "אשר" (ח). א.ל
 נוח קדשך: לכל ארץ ישראל קורא נוח קדש (ח).
 ט"ו. אלופי אדום אילי מואב: ולא הזכיר עמון, כי עמון ומואב כגוי אחד
 הם. (רחב"ו).

ט"ז. תכל עליהם: על אדום, וכן מוכח מהפסוק שלאחריו — עד יעבור
 עמך ה' — ואף על פי שאדום יצא לקראתם לא נלחמו בישראל, מפני האימה
 שנפלה עליהם (על פי א"ט); אימת ה': אימת השכינה (זחר); אימת ה': קשה
 מאימה, וכן משפט רוב השמות — להפליג ענינם מוסיף, ה"ה בסופם, כגון: אור —
 אורה, רשע — רשעה וכדומה (ה"ל); בגדל זרועך: בזרוע גדלך (הרשב"ט)
 כאשר תגדל — לעיני הגוים — זרועך (על פי ה"ל).

עם זו קנית: אחר מתן תורה (מ"ב).

י"ז. ותטעמו: שלא יגלו ממנה (ט. על פי א"ע).

מקדש ה' כוננו יריך: זהו המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, ודרך
 השיר לשים עבר במקום עתיד (מ"ב).

י"ח. ה' ימלך לעלם ועד: בא העתיד במקום ההוא (כו"ק על פי ת"א).

ה' ימלך לעלם ועד: לאחר שתתישבו בארץ ישראל תודע מלכותו של
 הקב"ה בכל המלכיות (רשב"ט).

י"ט. כי בא סוף פרעה ברכבו ובפרשיו בים: אין פסוק זה בכלל השירה,
 אלא נמשך למעלה אל "אז ישיר משה", שאז שרו השירה כאשר בא פרעה וחילו
 בים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים (יש"ר על פי הרמב"ו).

כ. מרים הנביאה: תמצא עיקרים גדולים שבתורה מפורשים על ידי נשים,
 כענין העולם הבא הנקרא צרור החיים — על ידי אביגיל, וענין תחית המתים
 וסדרי תחינה — על ידי חנה, ודרשו חז"ל במסכת מגילה, שבע נביאות היו ואלו
 הן: שרה, מרים, חנה, דבורה, חולדה, אביגיל, אסתר (בחי"י).

מרים... אחות אהרן: דרך הכתוב כשמוכיר אשה מזכיר אחיה הגדול, כמו
 (בראשית ל"ג, ג') בשמת בת ישמעאל אחות נביות (שמות ו', כ"ג) אלישבע בת
 עמינדב אחות נחשון (ב"ש).

כ"א. ותען להם ט"ים שירו לח': מרים ושאר הנשים חזרו על השירה
 ששרו משה ובני ישראל, והכן נאמר להם, ולא להן, — שירו, ולא שירנה (על פי
 יש"ר).

כ"ב. ויסע משה: יתכן שבני ישראל רצו לשוב מצרימה להנקם מאויביהם,
 ולקחת את ארצם, כי ידעו שלא נשאר בכל הארץ אלא נשים וטף ואנשים חלשים
 (על פי צ"ה).

וילכו שלשת ימים במדבר: דרך שלשת ימיכ הלכו ביום אחד שאין טבעו של האדם לההקים שלשת ימים בלי מים (אב. על פי ו"ח).

כ"ה. ויצעק אל ה': וצלי קדם ה' — ויתפלל לפני ה' (ת"א), שם שם לו הקדש ומשפט ושם נסהו: אחרי הנפלאות הגדולות שראו על הים בטחו בני ישראל באהבת ה' ולא האמינו שיבא להם צער ותלאה בדרך, ולכן הביאם לידי נסיון וגילה להם, שאהבתו להם תלויה בחוק ומשפט שהוא שם להם, הינו — אם ישמעו חוקיו ותורותיו ינצורו, ולא — הוא יביא אותם במשפט ויעניש אותם (על פי יש"ר).

ויורהו ה' עץ: יכול היה ה' להמתיק את המים גם בלי עץ, אלא דרכו של הקב"ה לעשות נסים על דרך העולם שמשמים המינים המתוקים בדבר מר להמתיקו (ב"ש).

ושם נסהו: באדם העושה לאדם קשה את רצונו לנסות, אם ויכל לפתותו ולהחזירו למוטב ע"י שעושה לו את רצונו, וכן הוא אומר במן (שמות ט"ו, ד'): למען אנסנו הילך בתורתי: אשלים לו לחם חוקו לנסות אם אוכל להחזירו למוטב שילך בתורתי (ב"ש).

ושם נסהו: גדלהו (צ"ה). ושם נסהו: שם התחיל הקב"ה לעשות נסים עם ישראל במדבר, כי שאר הנסים שנעשו עד הנה היו להעניש את מצרים (אב.). כ"ו. ויאמר... כי אני ה' רפאך: בא הפסוק הזה קצתו בלשון משה השליח (אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה...) וקצתו בלשון ה' המדבר (כי אני ה' רפאך), ומכאן תקנו חז"ל במטבע הברכות: „ברוך אתה ה'... אשר קדשנו במצוותיו וצונו“, כמו שכתב הרמב"ן (אב.).

פ ר ק ט ז

א. אשר בין אילם ובין סיני: בין אילים ובין סיני היו חמש חניות: ים סוף, מדבר סין, דפקה, אלוש, רפידים (במדבר ל"ג, י'—ט"ז) והמן נתון באלוש (הנצי"ב על פי הרמב"ן).

ב. וילינו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר: במי מרה (ט"ו, כ"ד) הלינו על משה לבדו שהסיעם מים סוף (ויסע משה), וכל ישראל לא התרעמו, רק קצתם, על כן כתוב שם וילנו העם, ועתה במדבר סין וילינו כל עדת בניישראל על משה ועל אהרן, כי שניהם הוציאו ממצרים (א"ע).

במדבר: בענין המדבר, כי כבר נאמר שבאו אל מדבר סיני (אב. על פי הרמב"ן).

ג. מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים: שם היינו מתים מיתה ביד ה'

ופה אנו מחים באשמהכס. כי הוצאתם אותנו — חשבו שמשה ואהרן הוציאו ממצרים בלי מצות ה' (א.ב.), (עיין רש"י פסוק ו').

ד. לחם: מאכל, ומלת לחם — מאכל תמצא על הלחם כמשמעו, גם על הבשר, כמו: לחם אשה (ויקרא ג', י"א), גם על הפרי, כמו (ירמיהו י"א, כ"ט) נשחית העץ בלחמו (א"ע). לחם: בעבור שיעשו ממנו לחם כמו שכתוב: ועשו אותו עוגות, וכן להוציא לחם מן הארץ, שיוציא החטה שיעשו ממנה לחם (רמב"ן). מן השמים: מקום שאין היד שולטת לקחתו משם, ותהיינה עיניכם תלויות אלי (ב"ש). דבר יום ביומו: אתן לכם רק לצורך היום, ויהיו צריכים לי כל שעה ושעה (ב"ש). למען אנסנו הילך בתורתי: אולי בשביל שיהיו צריכים לי כל שעה לא ימרדו בי וילכו בתורתי (ב"ש וגם על פי הרשב"ם). למען אנסנו: אביא אתכם לידי נסיון כדי שיתברר לכם, אם כבר הגעתם למדת הבטחון הגמור בה', ואז תלכו בתורתי — או לא (כו"ק).

ה. ויאמר משה ואהרן... ה. ויאמר משה: „ויאמר“ השני — באור לראשון (כו"ק טז פי א"ט).

י. ויפנו אל המדבר: פנו אל המדבר ורצו ללכת בו ונחמו מדבריהם ומתאיתיהם הגשמיות וחזרו בתשובה שלמה — ואז — כבוד ה' נראה בענן (א.ב.). י"ב. תשבטו לחם וירעתם כי אני ה': הוא ברכת המזון, מכאן אמרו חז"ל: משה תקן לחם ברכת הזן (א.ב.).

י"ג. ותעל השלז: על דרך הפשט היה כל מעשה השלז לעתים, והמן שהיה חיותם היה להם תמיד, והפרשה שתפרש ותאריך בענין המן תקצר בענין השלז, וענין השלז השני בקברות התאווה הוא, כי לא בא ממנו עתה לשבוע, כאשר יאמר בכאן תמיד בשר לאכול ולחם לשבוע (מ"ב עפ"י הרמב"ן) ותעל השלז — רק באיתו ערב לבד (א.ב.).

ט"ו. מן הוא: מלשון מנה, היינו מתנה טובה, מתנת ה', ומשה אמר: הטיבותם אשר אמרתם, כי באמת זהו הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה (א.ב.).

ט"ז. איש לפי אכלו: לא לאגור ולא לעשות סחורה (א.ב.). איש לאשר באה לו תקחו — מכאן אסמכתא שחייב אדם במזונות אשתו ובניו הקטנים וזהו שאמר מספר נפשותיכם (בחיי בשם ר"ח).

י"ז. וילקטו: בלי מדה (רשב"ם).

י"ח. וימדו: בבתים (רשב"ם).

ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר: למה צוה ה' (פסוק ט"ז) לקטו איש לפי אכלו, אם תוצאות הלקיטה היו גם למרבה וגם למפעיט רק לפי צורך איש ואיש? — הן יכול היה כל אחד להסתפק במינימום של

את הזקנים קח לך לעדים (ה"ל על פי הרמב"ן); עבדך לפני העם וקח אתך מזקני ישראל: רצה שיעשה הענין הזה בפומבי גדול לפרסם הנס (ע). ומטך אשר הכיח בו את היאר: בצווי (א"ט).

ט. ויאמר משה אל יהושע: והטעם שצוה משה את יהושע להלחם בעמלק בעבוד שיתפלל הוא בנשיאת כפים על ראש הגבעה (רמב"ן). וגם שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד בניה של רחל, וכן עמלק ביד שאול והמן ביד מרדכי (בא"ט). ומטה האלהים: וחטרא דאתעבידו בה נסין מן קדם ה' — והמטה שנעשו בן נסים מאת ה' (ת"א).

י. ומשה ואהרן וחור עלו ראש הגבעה: אף על פי שהמתפלל צריך לעמוד במקום נמוך, ככתוב (תהלים קנ"ג, א') ממעמקים קראתיך ה', עלה משה לראש הגבעה להתפלל לעיני כל ישראל, כדי שגם הם ישתתפו בתפלה זו כמו שאמרו חז"ל (מסכת ראש השנה פרק ג') וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים (על פי ע).
יב. וידי משה כבדים: לפי שהיתה מעורבת כאן זכותו של יצחק, כי עמלק היה בן עשו שכבד את אביו (על פי צ"ה). וידי משה כבדים: לפי שעבד את המלחמה עד למחר (וצא הלחם בעמלק מחר) ולא הודרו באותו יום להציל את ישראל (על פי ת"י).

יג. ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו: רק החלישם (על פי ע).
יד. ושים באזני יהושע כי מתי אמתה את זכר עמלק מתחת השמים: אני אשלים ואגמור את אשר התחלתם לעשות, ולא נצטוו יהושע להלחם הלאה בעמלק; ומפני שהכרתת זרעו של עמלק הוא צורך גדול להצלחת ישראל וה' ידע שאם יוטל זה המעשה על ישראל לבדם לא ישלימוהו כראוי, לקח את הדבר הזה לעצמו, ואף על פי שיצוה לישראל לעשות מלחמה זו ולמחות את זכר עמלק (דברים נ"ה, י"ט) ישלים הוא יתברך מה שיחסרו הם (על פי ע).

טו. ויקרא שמו ה' נסי: ופלה עלוהי קדם ה' דעבד ליה נסין — ועבד עליו את ה' שעשה לו נסים (ת"א).

טז. מדר דר: לשציותהון מדרי עלמא — להכריתם מדורות עולם (ת"א); מלחמה לה' בעמלק מדר דר: המלחמה לא תהיה תמידית, רק לעתים ידועות, המלחמה כאן פרושה — איבה לבבית עד כלותם (על פי ט"ב).